

„Sochařské vybavení kláštera a kostela Čtrnácti svatých pomocníků v Kadani z doby Jana Hasištejnského z Lobkowicz“ (s. 126–147) si zvolili za své hlavní téma Michaela Ottová a Aleš Mudra. Vzhledem k dochování a rozdílným interpretacím oltářních arch i plastik čtenář ocení hutný výklad včetně náznaku otevřených či nedořešených otázek. U staršího oltáře Čtrnácti svatých pomocníků se např. doposud nepodařilo jednoznačně určit objednavatele. V případě tzv. mladšího oltáře je mimo jiné sporná souvislost s chebskou dílnou Hanse Malera mladšího. Více řešení dosavadní literatura nabízí také v otázce původního umístění nadživotně veliké a výjimečně kvalitní sochy sv. Šebastiána. V neposlední řadě je předmětem diskuse i rozmístění a identifikace lobkovických sepulkrálií. V závěru autoři stručně podali vlastní výklad ideové role Jana Hasištejnského při uplatňování patronátních práv ke klášteru od roku 1481 až do počátku luterské reformace.

Ve studii se souhrnným názvem „Vizuální charakteristika, stylové předpoklady a emocionální působení kadaňských Ukřížovaných ve světle technologických analýz“ (s. 142–159) Michaela Ottová a restaurátorka Markéta Pavlíková v několika kapitolách představily výsledky srovnávacího technologického průzkumu v interakci s uměleckohistorickou formální analýzou. Všech pět zkoumaných dřevorezeb Ukřížovaného i socha odpočívajícího Krista má tolik společných technologických i formálních rysů, že lze předpokládat jejich vznik v jednom dílenském prostředí. Zjevně však nešlo o díla kameníka Creutze, nýbrž o práce jeho spolupracovníků, kteří po odchodu mistra z Kadaně založili vlastní dílnu nebo se zapojili do provozu zde již dříve působící dílny. Tímto zjištěním lze také podepřít význam celého výstavního počínu i katalogu. I když řadu kadaňských soch i maleb lze nalézt v nedávno vydaném katalogu výstavy *Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi středověkem a renesancí* (viz SMB 8, 2016, s. 141–152), litoměřická výstava spolu s katalogem nově a z různých úhlů pohledu doložila umělecky pozoruhodnou svébytnost artefaktů spojených s kadaňským františkánským klášteřem.

Zaslouženým oceněním námětu i díla jsem původně recenzi zakončil. Teprve následně, téměř bezděčně se mi začaly vynořovat některé otázky, jež s jistými rozpaky připojuji. Předně mám na mysli souvztažnost mezi nástěnnými malbami a oltářními archami, o níž uvažuje jak Magdaléna Nespěšná Hamsíková, tak Jan Royt. Jaká byla dílenská specializace malířů fresek a jiných nástěnných maleb? Náleželi spíše ke stavební huti, nebo šlo o umělecké řemeslníky, pro něž nebylo zatěžko přijímat i zakázky na oltářní archy?

Z hlediska nástěnných maleb a snad i ostatních uměleckých děl jako by šlo o dvě výrazně odlišné etapy. Nezatlačila druhá fáze spojená s kadaňským působením Ulricha Creutze a projevující se výraznou reprezentativní snahou patronů původní důraz na ostentativní chudobu řádu? Observanti měli působit v oblasti, kde reformace začala kritikou luxusního života církevních hodnostářů a přezdobených svatostánků. Každodenní hmotné bytí řádu zajišťovaly na prvním místě prodané odpustky i milodary od běžných věřících. Na ty bylo třeba zapůsobit nejen kázáním, ale i expresivními obrazy trpícího Krista. Konečně interní zbožnost, náboženské prožitky a vzdělání zadavatelů a patronů nemusely mít přímou souvislost se zakázkami dílenské povahy. Ty převážně vznikaly jako řemeslnické výtvořky, jimž teprve pozdější uměnovědci vtiskli vlastní představy. Obecně tu platí jistá úměra. Čím více bádání postupovalo, tím více duchovních a uměleckých subtilit v dílech shledávalo. Výsledek: čím vzdělanější a invenčnější historik či historička umění, tím složitější a intelektuálně náročnější výklad zkoumaných děl.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

ARCHEOLOGIE

Velká Morava a počátky křesťanství, ed. Pavel KOUŘIL, Archeologický ústav AV ČR, Brno – Moravské zemské muzeum, Brno 2014

517 s., ISBN 978-80-86023-53-3

Obsáhlý svazek, na němž se pod vedením Pavla Kouřila podílelo 33 českých i zahraničních badatelů, je průvodní publikací ke stejnojmenné mezinárodní putovní výstavě. V Brně, Praze a Bratislavě mohli v letech 2014–2015 návštěvníci zhlédnout téměř 1400 exponátů zapůjčených z třiceti institucí z České republiky, Slovenska, Polska a Rakouska. Publikace se dělí na tři části. První obsahuje studie k jednotlivým aspektům života a kultury se širokým záběrem předvelkomoravského, velkomoravského a povelkomoravského období. Druhá část se věnuje stěžejním lokalitám na Moravě, v Čechách, v Rakousku, na Slovensku a v Maďarsku. Část třetí plní funkci katalogu.

Po úvodním slovu Pavla Kouřila následuje studie Zdeňka Měřinského o stavu bádání o Velké Moravě, výklad o počátcích slovanského osídlení na Moravě (Dagmar Jelínková), studie o vztahu Slovanů a avarského kaganátu (Josef Zábojník) a podnětné úvahy o slovanském náboženství (Michal Téra). Následující příspěvky Martina Wihody, Ludka Galušky a Nadi Profantové se věnují sociální struktuře velkomoravské společnosti a postavení knížete i elit na Velké Moravě a v raně středověkých Čechách. Široké spektrum pojednávaných problémů vhodně doplňuje rozbor vojenství z pera Alexandra Ruttkaye a dva texty Vladimíra Vavříčka věnované křesťanství, kultuře a písemnictví na Velké Moravě. Další studie přináší souhrn poznatků o velkomoravské církevní architektuře, pohřebním ritu, šperku, výrobě a obchodu. Stranou pozornosti nezůstaly ani kontakty se sousedy, kterým je věnováno vždy samostatné pojednání (Čechy, bavorská východní marka, kmeny v povodí Visly a Odry, Říše, východní Evropa). Úvodní část knihy uzavírá editor P. Kouřil vylíčením posledních let a pádu Velké Moravy

Druhý blok příspěvků *Významné archeologické lokality* postupně představuje důležitá místa spjatá s Velkou Moravou nebo s jejími vlivy. Hlavní předností této části je, že v rámci jedné publikace najdeme kvalitní popisy důležitých center na Moravě, na Slovensku, v Čechách i v Maďarsku a Rakousku. Jsou tu zastoupena velká moravská centra, na nichž byly podniknuty rozsáhlé výzkumy jako Mikulčice, Staré Město-Uherské Hradiště, Pohansko u Břeclavi, Staré Zámky v Brně-Lišni, v severnější části Moravy Olomouc a Přerov a v českém Slezsku Chotěbuz-Podobora. Slovenské lokality tu představují především Nitra, Ducové-Kostolec a Bratislava s Děvínem. Pozornosti v knize neunikla ani teprve v nedávné době zkoumaná Bojná v souvislosti s exkluzivními nálezy získanými pomocí detektorů kovů. Hojně jsou zastoupeny tehdy důležité lokality v Čechách – Pražský hrad, Budeč, Levý Hradec, Stará Kouřim a Libice nad Cidlinou. Z příspěvků je znát nepoměr ve stavu bádání mezi jednotlivými lokalitami. Existují kontinuálně zkoumané sídla, zatímco na některých lokalitách se bádání již několik desítek let nikam neposunulo.

Jak už bylo naznačeno, nutno je ocenit především zpracování lokalit jako Gars Thunau v Dolním Rakousku a Blatnohrad (Mosaburg/Zalavár) v Maďarsku u Balatonu. Gars Thunau bylo hradiště na pomezí mezi sférami vlivu velkomoravské a franské říše, Blatnohrad se stal sídlem z Nitry vyhnaného Pribiny, jeho syna Kocela a zároveň také panonského arcibiskupství Metodějova.

Publikace přináší souhrn nejnovějších poznatků a názorových proudů v bádání o Velké Moravě v širším časoprostorovém kontextu, vyznačuje se však značnou nevyvážeností. Jsou zde jak stručné a výstižné popularizační příspěvky, tak i obsáhlejší podrobné studie. Slabinou knihy je nejednotná terminologie použitá v jednotlivých textech a názorové rozpory mezi autory – některá tvrzení si protirečí. U podobné sumarizující publikace by nebylo na škodu, pokud by se autoři jednotlivých příspěvků pouštěli co nejméně na tenký led spekulací. Rovněž popisy lokalit nejsou zcela sjednoceny, u některých chybí plánek, což často brání sledování textu.

SOŇA HENDRYCHOVÁ – DANIEL DVOŘÁČEK

Jiří MACHÁČEK – Petr DRESLER – Renáta PŘICHYŠTALOVÁ – Vladimír SLÁDEK, *Břeclav – Pohansko VII. Kostelní pohřebiště na Severovýchodním předhradí*, Masarykova univerzita, Brno 2016 (= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 455)

506 s. + 296 obr., ISBN 978-80-210-8455-1

Kolektiv Ústavu archeologie Masarykovy univerzity pod vedením Jiřího Macháčka sa dlhodobou a systematicky venuje skúmaniu dôležitej včasnostredokovekej lokality Pohansko u Břeclavi. V roku 2006 bola objavená a preskúmaná nová sakrálna stavba a v ďalších štyroch rokoch sa realizoval výskum priľahlého pohrebiska. Za pomerne krátky čas autori výskumu pripravili najskôr podrobnú štúdiu k samotnej sakrálnej stavbe (Pamätky archeologické 105, 2014) a o dva roky neskôr predložili aj recenzovanú monografiu. Objav nového kostola s pohrebiskom na známej lokalite ponúkol po dlhom čase nielen príležitosť odkrývať sakrálnu stavbu a hroby modernými archeologickými metódami s využitím najnovších dokumentačných techník (digitálna dokumentácia), ale aj prehĺbiť vedomosti o období po zániku Veľkej Moravy. Nový nález sa objavil i vo veľmi priaznivej súhre okolností. Za posledné desaťročia sa bádateľom podarilo značne pokročiť v upresnení relatívnej i absolútnej chronológie materiálnej kultúry dlhého 9. storočia. Pohrebisko tak ponúka možnosť verifikovať nedávno získané archeologické poznatky. Hneď na začiatku je potrebné vyzdvihnúť katalógovú časť publikácie. Autori pripravili veľmi podrobný